

CZÁR KATALIN*

A Bókay dinasztia

Az alábbiakban a Bókay orvos dinasztia négy tagjának életútját, tudományos eredményeit ismertetem.

Id. BÓKAY JÁNOS

(Igló, 1822. máj. 18-Budapest, 1884. okt. 20.)

A dinasztia első tagja gyermekgyógyász volt. Eredeti neve BOCK. Szegény szülők gyermeke, szepességi cipszer családból származott. Rozsnyón, Lőcsén és Eperjesen járt az evangélikus középtanodába, majd Sárospatakon iratkozott be jogra, de aztán mégis Pesten folytatott orvosi tanulmányokat, és az ötödévet Bécsben végezte. 1845-ben részt vett SCHÖPF-MÉREI gyermekgyógyász gyakorlati külön leckéin.

Pesten 1847-ben avatták orvosdoktorrá. 1849-ben nem állt katonaeorvosnak, hanem gyermekkórházát vezetve, MARKUSOVSKY kifejezett kérésére Pesten maradt. Ezután a Pesti Szegénygyermek Kórház segédorvosa, majd 1852-től igazgató főorvosa lett. 1861-ben a gyermekorvostan magántanárává képesítették, majd 1867-ben a gyógyszerstan nyilvános rendkívüli tanára, végül 1873-tól rendes tanár lett a pesti (később budapesti) egyetemen haláláig.

Az oktatást a bábákra is kiterjesztette, szakmunkatársak sorát szervezte maga mellé, helyiséget nyitott az orvostanhallgatók egyesületének. A gyermekkórház legnehezebb időszakában, amikor 1850-ben katonák beszállásolása miatt 12-re csökkent az ágyak száma, két és fél évig saját zsebéből fizette másodorvosát, nem hagyta, hogy az intézmény fenntartására erőtlenné vált Egylet akár ideiglenesen bezárja azt. Lakóhelyre és vallásra való tekintet nélkül vették fel a gyermekeket 13 éves korukig, szopó csecsemőket általában az anyjukkal együtt. Emellett ingyenes rendelőt is tartottak. Az évente bent ápoltak száma 3 évtized alatt tízszeresére, a bejáróké hatszorosára, az ágyaké ötszörösére nőtt. A kezdetleges szegénygyermek kórház európai színvonalúvá fejlődött, és Stefánia néven 1883 szeptemberében új helyre költözött.

Bókayt az orvosi könyvkiadó társulat elnökévé, majd igazgatósági tagjává választották. 1868-tól az Országos Közegészségügyi Tanács tagja lett. 1868-tól 1874-ig elnöke a Fővárosi Orvosegyletnek. Ekkor számos közegészségügyi javaslattal fordul a belügyminiszterhez. Így 1872-ben angol példára a kolerajárvány miatt szakmegbízottak kinevezését ajánlotta. Az „államorvosi közegek országos megszervezésének” törvényjavaslatához módosítást javasolt és az egyesület további tájékoztatását kívánta. Tervezetkészítésben vagy bizottsági elnökként foglalkozott az erdélyi diftéria- és himlőjárvánnyal, a kéjelgési ügy szabályozásával, a gyógyszerkönyvvel, a

* Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, 1023 Budapest, Török utca 12.

fővárosi ivóvíz problémájával, az 1845-ös egészségügyi kiállítással. Éveken át irányította az Országos Központi Vadhimlő Intézetet. Jelentősek a garattályogokkal és hólyagkövekkel foglalkozó munkái („*A garatmögötti tályogokról, és a garatmögötti nyirokmirigylobról gyermekeknél*”, Budapest, 1876). Idegen nyelvre is lefordították a gyermekkori sebészeti bélbetegségekre, húgy- és ivarszervi betegségekre vonatkozó tanulmányait. Tanulmányokat írt a vörhenyről (skarlát) és a kanyaróról is. Rövid ideig SEMMELWEIS IGNÁCCal közösen szerkesztette az Orvosi Hetilap Nő- és Gyermekgyógyászat című mellékletét (1864-1865). Bár nem nyerte el a Magyar Tudományos Akadémia tagságát, a hálás utókor szobrot emelt neki az Üllői úton az egykori Stefánia Kórház, a mai I. sz. Gyermekklinika előkertjében.

BÓKAY ÁRPÁD

(Pest, 1856. aug. 15-Budapest, 1919. okt. 20.)

Az előbb tárgyalt id. Bókay János elsőszülött fia, orvos, belgyógyász, farmakológus.

Tanulmányait Pesten kezdte és Strassbourgbán végezte 1879-ben. Munkásságát a pesti belklinikán kezdte, majd hamarosan a gyógyszerertani és kórtani intézetbe került, ahol BALOGH KÁLMÁN munkatársa lett. Vele együttműködve részt vett az Orvosi Műszótár készítésében. Az Orvosi Hetilap helyettes szerkesztője és az Orvosi Szemle társszerkesztője lett. 1881-től tanársegéd a Korányi Klinika belgyógyászatán, majd a belgyógyászati fizikai vizsgáló módszerek tárgyköréből magántanár. 1883-ban a kolozsvári egyetemen a Pestre áthívott HÖGYES ENDRE posztját vette át, az általános kórtani és gyógyszerertani tanszék élére került. 1890-ben a budapesti Gyógyszerertani Intézet vezetője lett. 1892-ben megalapította a Magyar Orvosi Archivum című szaklapot és 1899-ig szerkesztője volt. A magyarországi szabadkőműves páholy tagjává fogadta. 1896-ban az MTA levelező tagja lett és érdemei elismeréseként megkapta apjával és fivérével együtt az uralkodótól a nemesi címet. Ekkortól használta nevében az y-t. GOLDZIEHER VILMOSSal közösen alapította meg az „*Ungarisches Archiv für Medizin*” című szakfolyóiratot, amely a magyar medicina eredményeit ismertette külföldön.

Jelentősen hozzájárult a magyar gyógyszerertani és kórélettani kutatások fejlesztéséhez (*Vénygyűjtemény I-IV.*, Budapest, 1889; *Újabb gyógyszerek*, Budapest, 1891). Sokat tett a magyar gyógyfürdők elismertetéséért és a gyógyvizek alkalmazásáért (*Külföldi és hazai fürdők összehasonlítása*, Budapest, 1893). Egyik alapítója volt a Magyar Balneológiai Egyesületnek (1894). Többször javaslatot tett az orvostörténeti tanszék felállítására. Nagy szerepet vállalt az orvosi tankönyvek írásában (*Gyakorlatilag fontosabb mérgezések*, Budapest, 1896; *Belgyógyászat kézikönyve I-IV.*, Budapest, 1894-1900; KORÁNYI FRIGYESSEL és KÉTLY KÁROLLYAL közösen szerkesztve: *Hat előadás az általános gyógyszerertan köréből*, Budapest, 1908; *A célszerű és olcsó táplálkozás*, Budapest, 1911). Emlékiratai kitűnő forrásanyagként szolgálnak a XIX. század második felének Magyarországról (*Ez a Bókay, úgy látszik, intelligens ember!*, Budapest, 2003).

Ifj. BÓKAY JÁNOS

(Pest, 1858. ápr. 19-Budapest, 1937. júl. 6.)

Id. Bókai János másodszülött fia, Bókay Árpád testvére. Orvos, gyermekgyógyász.

1880-ban doktorált a budapesti egyetemen, 1883-tól az apja vezetése alatt álló Stefánia Gyermekkórház főorvosa lett. Apja 1884-ben bekövetkezett halálától ő vette át az intézmény vezetését. 1885-ben a gyermekgyógyászat magántanárává, 1892-ben rendkívüli tanárává, majd 1907-től 1929-ig, nyugdíjazásáig rendes tanárává nevezték ki a budapesti Pázmány Péter Egyetemen.

Tagja volt az Országos Közegészségügyi Tanácsnak és az Orvosegyletnek, elnöke lett a csecsemővédelemmel foglalkozó Stefánia Szövetségnek, alapítója volt a Magyar Gyermekorvosok

Társaságának. 1923-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett. Az ő nevéhez fűződik a korszerű gyermekgyógyászat oktatásának bevezetése: a tárgyat 1916-tól kötelező szigorlati tantárggyá tették.

A gyermekkor halálos betegségének, a diftériának (torokgyík) intubációs kezelését és szérumgyógyítását ő vezette be Magyarországon, s nemzetközi felkérésre klinikailag ellenőrizte a BEHRING-féle diftériaellenes gyógsavó oltás hatását. Állást foglalt a vörheny kezelésében új irányt jelentő szérumos eljárás mellett. Munkásságának fontos része volt az övsömör és a bárányhimlő közötti kóroktani összefüggés kimutatása. Megállapította, hogy a két kórokozó vírus azonos. Közreműködött a HEINE-MEDIN-kór, azaz a gyermekbénulás kórtanának tisztázásában is. Jelentős eredményeket ért el a gyermekek kórházi ellátásának megszervezése terén. Hangsúlyozta a csecsemővédelem fontosságát. 1912-ben megjelent tankönyvét (*A gyermekorvoslás tankönyve*, Budapest; átdolgozva 1920-ban BÓKAY ZOLTÁNNAL és FLESCH ÁRMINNAL) többször újra kiadták és német nyelvre lefordították. Nemzetközi elismertségét bizonyítja, hogy a „*Jahrbuch für Kinderheilkunde*” című lap négytagú szerkesztőbizottságának tagjává kérték fel. A Deutsche Gesellschaft für Kinderheilkunde 38. kongresszusát — tisztelegve 70. születésnapja alkalmából — Budapesten rendezték meg. A nemzetközi és magyar gyermekgyógyászat szempontjából legnagyobb érdeme: munkásságával nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a gyermekorvostan tárgyköre az újszülöttkortól a serdülőkorig felöleli azok belgyógyászati és sebészeti területeit is. Szakirodalmi munkásságának jelentős részét a gyermekkori fertőző betegségek teszik ki (*A csecsemők gyomor- és bélbántalmai*, Budapest, 1897; *Gyermekekórházi vénygyűjtemény*, Budapest, 1900; *A gyermekorvostan története*, Budapest, 1920).

Régészeti vonatkozású munkákat is végzett: ő írta le először a hazánkban talált 6-7 cm magas, bronzkori agyag és üveg szopóedényeket, amelyek valószínűleg kisgyermekek állati tejjel történő táplálására szolgáltak. Aktív muzsikos és zeneszerző (négyszólamú és vegyeskarra írt darabok) volt. Ő volt az első elnöke a Budapesti Orvosok Kamarazene Egyesületének, amely 1922-ben alakult meg. Mozart halálának okával, Beethoven fülbajával, és a világ legnagyobb muzsikusaival is foglalkozott, kutatta az orvosok kettős zenei képességét.

Elnöke volt annak a bizottságnak, amely az amerikai gyermeksegélyező akciót Magyarországon az első világháború után irányította. Állandó résztvevője volt a külföldi tudományos kongresszusoknak is, sok nemzetközi tudományos társaság választotta levelező vagy tiszteletbeli tagjává. 1899-től tagja, majd felügyelője lett a Pátria szabadkőműves páholynak.

BÓKAY ZOLTÁN

(Budapest, 1885. szept. 9.-Budapest, 1955. ápr. 1.)

Bókay Árpád fia, id. Bókai János unokája, orvos, gyermekgyógyász.

Pályáját kórboncnokként kezdte, majd 1910-ben nagybátyja, ifj. Bókay János mellé került a Stefánia Gyermekekórházba (későbbi I. sz. Gyermekklinika), ahol 1918-tól munkatársként dolgozott. Az első világháború alatt frontorvosként működött. 1916-ban egyetemi magántanárrá, 1926-ban címzetes rendkívüli tanárrá nevezték ki. A debreceni gyermekklinika igazgatójaként 1930-tól 1947-ig működött, ekkor megfosztották állásától, majd 1951-től haláláig, 1955-ig IX. kerületi rendelőintézeti főorvos volt.

A gyermekkardiológia hazai úttörőjeként tartják számon. Nagy ambuláns beteganyagból szűrte ki és dolgozta fel a veleszületett szívbillentyűhibák és a szerzett szívbetegségek jellemző adatait (*A veleszületett szívbetegségek monographiája esetek kapcsán*, Budapest, 1913). Foglalkozott az agyhártyagyulladások elkülönítő kórisméjével, így a tuberkulotikus eredetű agyhártyagyulladás agyvízből való diagnosztikájával és röntgensugaras kezelésének lehetőségével. Nagybátyjával és Flesch Árminnal közösen átdolgozta *A gyermekorvoslás tankönyvét* (1912, 1925).

1911-től belépett a nagybátyja vezette Pátria szabadkőműves páholyba.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Kapronczay Károly: A Bókay-dinasztia. In: Ez a Bókay, úgy látszik, intelligens ember! Egy jeles orvos a régi Pestről. Szerk.: Buza Péter. Száz Magyar Falu Könyvesháza Kht. Budapest. 2003.
- Szállási Árpád: id. Bókai János. In: Híres magyar orvosok. Galenus. Budapest. 2000.
- Szállási Árpád: Bókay Árpád. In: Híres magyar orvosok. Galenus. Budapest. 2000.
- Szállási Árpád: ifj. Bókay János. In: Híres magyar orvosok. Galenus. Budapest. 2000.
- Ferenc Gábor: Ifj. Bókay János. A gyermekgyógyászat nagyhírű művelője. In: Egészségügyi munka. 1960/12. szám.
- Magyar Nagylexikon. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1998.
- Magyar Életrajzi Lexikon. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1967.